Карел Чапек

Ясновидець

Перекладач: Юрій Лісняк

Джерело: З книги: Чапек К. Війна з саламандрами. Роман. Мати. П'єса. Оповідання.— К.:Дніпро, 1978

— Повірте, пане прокуроре, мене не так легко обморочити, — запевнив пан Яновіц, — недарма ж я єврей. Але те, що робить цей чоловік, мені несила збагнути. Це не просто собі графологія, це бозна-що. Ви уявіть собі: йому дають зразок чийогось почерку в незаклеєному конверті, він навіть не подивиться на те письмо, тільки застромить у конверт пальці, мацає ними зразок, а сам кривить уста, наче в нього що болить. А за хвилинку починає змальовувати вам характер тієї людини, чиє письмо, та так змалює його, що ви рота роззявите. Як у око вліпить. Я йому дав у конверті лист від старого Вейнбергера, то він усе чисто вгадав; і що в нього діабет, і що він ось-ось збанкрутує. Що ви на це скажете?

— Нічого, — сухо відказав прокурор.— Може, він знає старого Вейнбергера.

— Таж він і не бачив того листа! — запалився пан Яновіц. — Він каже, що кожне письмо має свій флюїд і той флюїд можна розпізнати дотиком. Каже, що це чисто фізичне явище, як радіо. Це не шарлатанство, пане прокуроре! Адже той князь Карадаг і грошей ні з кого не бере; він нібито з дуже старовинної родини, з Баку — це мені один росіянин казав. Та що я вам розповідатиму, прийдіть самі подивіться, він сьогодні ввечері буде у нас. Приходьте неодмінно!

— Слухайте, пане Яновіц, — сказав прокурор, — усе це дуже гарне, але чужоземцям я вірю хіба наполовину, особливо коли не знаю, з чого вони живуть; росіянам я вірю ще менше, а отим східним штукарям майже не вірю. А коли він, до всього, ще й князь, то я йому й зовсім не повірю. Де він, кажете, навчився такого? А, в Персії. Дайте спокій, пане Яновіц. Весь Схід — то поспіль шарлатанство.

— Ну що ви, пане прокуроре, — не здавався пан Яновіц. — Цей хлопчина пояснює все по-науковому: ніяких чарів, ніяких таємних сил, строго науковий метод, кажу вам.

— Значить, і поготів шарлатанство, — суворо мовив прокурор. — Пане Яновіц, я вам дивуюся: ви ціле життя обходились без суворих наукових методів, а тепер хвалитеся ними. Зрозумійте: якби там щось було, всі б уже давно знали, в чому річ. Хіба не правда?

— Атож, — трохи збентежено промовив пан Яновіц. — Та я на власні очі бачив, як він розгадав старого Вейнбергера до цяточки. Просто геніально! А знаєте що, пане прокуроре? Приходьте подивитись. Коли це дурисвітство, то ви його розгадаєте, ви ж на це спеціаліст, пане прокуроре, вас ніхто не обдурить.

— Так, навряд, — скромно підтвердив прокурор. — Ну гаразд, я прийду, пане Яновіц, але тільки щоб викрити того вашого феномена. У нас люди такі легковірні, аж сором бере. Але ви йому не кажіть, хто я такий; стривайте, я дам йому в конверті один рукопис — щось надзвичайне. Можете закластися, що я його спіймаю на шахрайстві.

Треба вам знати, що пан прокурор (чи, точніше кажучи, пан старший прокурор доктор права Клапка) на найближчій сесії суду присяжних мав виступати обвинувачем у справі Гуго Мюллера, якого мали судити за вбивство з заздалегідь обдуманим наміром. Гуго Мюллера, фабриканта-мільйонера, обвинувачували в тому, що він застрахував на величезну суму життя свого молодшого брата Отто, а потім утопив його в

Доксанському ставку. Крім того, була підозра, що він кілька років тому вирядив на той світ і свою коханку, але цього не можна було довести. Коротше кажучи, то була одна з тих великих справ, від яких пан прокурор сподівався лаврів, тому він працював над матеріалами слідства з усім тим завзяттям і проникливістю, що завдяки їм його вважали найгрізнішим серед обвинувачів. Справа не була зовсім ясна, і прокурор бозна-що дав би за один-однісінький прямий доказ, але поки що мусив розраховувати більше на свою красномовність, щоб домогтися від присяжних зашморга для вбивці: це, щоб ви знали, для кожного прокурора питання честі.

Пан Яновіц того вечора трошечки хвилювався.

— Князь Карадаг, — притишеним голосом відрекомендував він. — А це доктор Клапка. Ну, можна починати.

Прокурор допитливо придивився до екзотичного створіння: то був ще молодий, стрункий чоловік в окулярах, з обличчям тібетського монаха й тонкими злодійськими руками. "Шахрай", — вирішив прокурор.

— Пане Карадаг, — розсипався пан Яновіц, — прошу сюди, до цього столика. Мінеральну воду вже поставили. Будь ласка, засвітіть торшер, а люстру ми погасимо, щоб не заважала вам. Так... Панове, попрошу тихіше. Пан... м-м-м... ось пан Клапка приніс якийсь лист; чи не буде пан Карадаг такий ласкавий...

Прокурор відкашлявся й сів так, щоб добре бачити ясновидця.

— Ось цей зразок, — сказав він і дістав з нагрудної кишені незапечатаний конверт. — Прошу.

— Дякую, — втомлено відказав ясновидець, узяв конверт і, заплющивши очі, покрутив його в пальцях. Раптом він здригнувся й труснув головою. — Дивно! — промурмотів він і випив ковток води. Потім

устромив у конверт свої тонкі пальці — й завмер. Здавалось, наче його жовтаве обличчя ще дужче зблідло.

В кімнаті стояла така тиша, що чути було, як ядушно хрипить пан Яновіц.

Тонкі губи князя Карадага тремтіли й кривились, ніби він держав у пальцях розжарене залізо; а на лобі в нього виступив піт.

— Я не можу витримати, — просичав він здушено, вийняв пальці з конверта, обтер їх хусточкою і якусь хвилинку водив ними по сукні столу, ніби гострив ніж; а потім знову нервово надпив води й обережно взяв конверт у руки.

— У тому, хто це писав, — заговорив він стримано, — у тому, хто це писав, є велика сила, але така сила... — він видимо підшукував слово. — Така сила, що чигає. Це чигання жахливе! — крикнув він і впустив конверт на стіл. — Не хотів би я, щоб цей чоловік був моїм ворогом!

— А чому? —не втримався прокурор.— Він вчинив щось лихе?

— Не питайте мене, — відказав ясновидець. — Кожне запитання підказує відповідь. Я тільки знаю, що він здатен учинити щось велике й страшне — що завгодно. В ньому є дивовижна сила волі... жадоба успіху... багатства... Життя ближнього не спинить його. Ні, він не звичайний злочинець: тигр також не злочинець, тигр — владар. Цей чоловік не здатен на підлоту, але він гадає, що життя людей підвладне йому. Вийшовши на влови, він бачить у людях тільки здобич. І вбиває їх.

— Він стоїть по той бік добра й зла, — видиму погоджуючись, промурмотів пан Клапка.

— Це тільки слова, — сказав князь Карадаг. — Ніхто не стоїть по той бік добра й зла. У цього чоловіка свої суворі моральні принципи: він

нікому нічого не винен, він не краде й не бреше; убити — це для нього ніби дати мат на шахівниці. Така його гра, і в ній він чесно дотримує правил. — Ясновидець від напруження аж лоб наморщив.— Не розумію, що це. Бачу великий став, а на ньому моторний човен.

— А далі що? — скрикнув прокурор: йому аж дух перехопило.

— Далі не видно нічого, все як у тумані. Все якось дивно туманиться перед жорстокою й нещадною волею хижака, що прагне схопити здобич. Але в ньому немає пристрасті — лише холодний розум. Кожна подробиця тверезо обміркована. Він наче розв'язує математичну задачу або технічну проблему. Цей чоловік ніколи не жалкує за своїми вчинками. Він завжди певний себе і завжди спокійний за себе; він не знає докорів сумління. У мене таке враження, що він на все дивиться звисока; він надзвичайно пихатий і самолюбний. Йому приємно, що люди бояться його. — Ясновидець знову ковтнув води. — Але він ще й актор. У глибині душі він користолюбець, але схильний до позерства. Йому хочеться приголомшити світ своїми вчинками... Годі. Я втомився. Він мені гидкий.

— Слухайте, Яновіц, — схвильовано мовив прокурор, — ваш ясновидець справді якесь диво. Адже він змалював точний портрет. Сильна, рішуча людина, що бачить у інших тільки здобич і майстерно веде свою гру; раціоналіст, що холодно обмірковує всі свої вчинки й за жодним із них не жалкує; джентльмен і водночас актор. Пане Яновіц, ваш Карадаг розгадав його на всі сто процентів!

— От бачте, — зрадів Яновіц. — А не казав я вам? То був лист від Шліфена з Ліберець, правда?

— Якого там Шліфена! — вигукнув прокурор. — То був лист одного вбивці, пане Яновіц.

— Ти ба! —здивувався пан Яновіц. — А я думав, що це від текстильника Шліфена; бо він, знаєте, великий шахраюга, той Шліфен.

— Ні. Це був лист Гуго Мюллера, отого братовбивці. Ви звернули увагу, коли ясновидець згадав про човен на ставку? З того човна Мюллер кинув у воду свого брата.

— Та що ви кажете! —вжахнувся пан Яновіц. — От бачте! Правда, дивовижний талант, пане прокуроре?

— Безперечно, — погодився пан Клапка. — Як він розгадав усю натуру того Мюллера й мотиви його злочину! Просто феноменально, пане Яновіц. Навіть я б не змалював Мюллера так влучно. А ваш ясновидець помацав кілька рядків, написаних Мюллером,— і все... Ні, тут щось таки є, пане Яновіц. Мабуть, людське письмо справді випромінює якийсь особливий флюїд, чи що.

— А що я вам казав? — тріумфував пан Яновіц. — Будь ласка, пане прокуроре, покажіть мені той лист: я ще ніколи не бачив письма вбивці.

— Прошу, — погодився прокурор і видобув з кишені конверт. — Між іншим, лист дуже цікавий, — додав він, виймаючи аркушик із конверта — і раптом змінився на виду. — А втім... пане Яновіц... — промовив він якось розгублено, — це ж документ із судової справи, і я... не маю права показувати його вам. Вибачте,

За хвилинку прокурор уже біг додому, навіть не помічаючи, що йде дощ. "Ох, йолоп! —лаяв він себе. — Ох, кретин! Як це могло статися? Ідіот! Замість Мюллерового листа в поспіху схопив свої власні нотатки до обвинувачення й запхав у конверт. Розтелепа! То це було моє власне письмо! Красно дякую! Ну, стривай, дурисвіте, я до тебе доберуся!"

А втім, почав заспокоювати себе прокурор, хіба той ясновидець казав про нього щось таке вже погане? Дивовижна сила волі, не здатен

на підлоту; має свої суворі моральні принципи... Це ж, власне, досить приємна характеристика. Не знаю докорів сумління? Слава богу, я не маю за що докоряти собі: я тільки виконую свій обов'язок. Щодо раціоналізму — теж правда. Ну, а щодо позерства — тут він трохи наплутав. Усе-таки він шарлатан.

Раптом прокурор зупинився. "Ну звісно,— зринула думка, — те, що казав цей ясновидець, пристає до більшості людей! Це ж просто загальники. Кожна людина — трохи позер і трохи користолюбець. У цьому весь фокус: говорити таке, щоб кожен упізнав себе. От і все", — вирішив прокурор і, розкривши парасольку, подався додому своєю звичайною рівною й енергійною ходою.

— Господи боже! Вже сьома година! — нарікав голова суду, скидаючи мантію. — Знов засиділися хтозна-поки. Ще б пак — прокурор говорив цілих дві години! Але таки домігся свого, колего: з такими мізерними доказами смертна кара —це таки успіх. Правда, цих присяжних ніколи не вгадаєш. Але ж гарно говорив, — провадив голова, миючи руки. — Особливо коли характеризував Мюллера. Просто портрет намалював: потворна, нелюдська натура вбивці... аж моторошно слухати. Пам'ятаєте, колего, як він сказав: "Це не звичайний злочинець; він не здатен на підлоту, він не збреше й не вкраде. А коли вбиває, то робить це так спокійно, ніби дає мат на шахівниці. Він убиває не в запалі, а з холодним розрахунком, ніби розв'язує математичну задачу або технічну проблему". Дуже добре сказано, колего. І далі: "Вийшовши на влови, він бачить у людях тільки здобич..." Правда, з тим тигром вийшло, здається, трохи надміру театрально, але присяжним сподобалося.

— Або ще оті його слова, — озвався член суду: — "Цей убивця ніколи не жалкує за своїми вчинками: він завжди певний себе, завжди спокійний за себе; він не знає докорів сумління".

— А оце психологічне спостереження, — провадив голова, витираючи рушником руки, — що це актор і позер, якому хочеться приголомшити світ своїми вчинками...

— Так, Клапка небезпечний супротивник...— з повагою підтвердив член суду.

— Дванадцятьма голосами — "винен"! — дивувався голова. — Хто б подумав! Клапка все ж таки домігся свого. Для нього це як гра в шахи або полювання. Він у кожну справу отак угризається!.. Не хотів би я, колего, щоб він був моїм ворогом.

— Йому приємно, що люди бояться його, — докинув член суду.

— Трохи самозакоханий, що правда, то правда,— замислено сказав шановний голова. — Але в нього дивовижна сила волі... прагнення успіху. Це велика сила, колего, але... — голова суду не знайшов потрібного слова.-Ну, ходімо вже вечеряти.